

GYVIEJI ARCHYVAI

Renkame Varėnos kraštui nusipelnusių žmonių šimtuka

Asta LESKAUSKAITĖ

Kalbininkė

Gimė 1972 m. Lazdijų rajone. 1997 m. baigė Vilniaus pedagoginį universitetą ir įgijo humanitarinių mokslų magistro laipsnį bei gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo kvalifikaciją. 1997–2001 m. studijavo Lietuvių kalbos instituto ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūroje. Disertacija – *Pietvakarių pietų aukštaičių vokalizmas ir prozodija: fonologinis ir eksperimentinis tyrimas*. Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos centre (anksčiau – Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrius) dirba nuo 1994 m., šiuo metu – vyriausiąja mokslo darbuotoja.

Asta Leskauskaitė sudarė knygą *Marcinkonių šnektos tekstai* su kompaktine plokšte (Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009). Joje pateikiama pietų aukštaičiams priskiriamos Marcinkonių šnektos tekstų, užrašytų išsamia fonetine transkripcija. Žinoma, į knygą pateko tik nedidelė dalis pasakojimų iš Marcinkonių, Rudnios, Puvočių, Mardasavo, Kašėtų, Zervynų, Darželių, Margionių, Žiūrų ir kitų kaimų gyventojų, užrašytų 2002–2007 m. Lietuvos kalbos instituto rengtose dialektologinėse ekspedicijose. Įvardiniame straipsnyje aptariamos svarbiausios fonetikos, morfologijos, sintaksės ir kitos ypatybės, atspindinčios šios šnektos archajiškumą ir neišvengiamą kaitą; žodynyje paaiškintos tekstuose pavartotų skolinių ir specifinių žodžių reikšmės. Knygos priedas – kompaktinė plokštelė su šnektos garso įrašais.

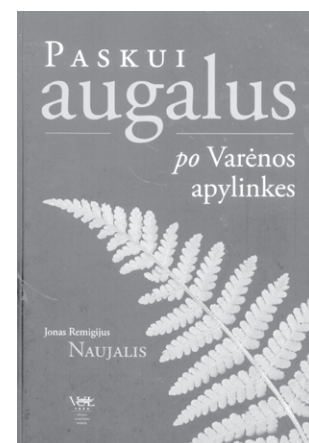
Asta Leskauskaitė kartu su Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotoja Vilija Ragaišiene rengia *Pietinių pietų aukštaičių šnektų žodyną*. Tai išsamus aiškinamasis Varėnos rajono pietinės dalies šnektų žodynas, į kurį sudėta dialektologinėse ekspedicijose ir iš Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo rankraštyno surinkta medžiaga. Šis leidinys – didžiulė dovana Varėnos rajono žmonėms, kelianti pasididžiavimą gimtuoju kraštu ir jo kultūrinio paveldo. Žodyne įamžintos Marcinkonių, Puvočių, Ašašniškų, Kabelių, Rudnios, Kaniavos, Dubičių ir daugelio kitų kaimų šnektos išliks ateities kartoms. Šiuo metu išleistas žodyno pirmasis tomas (A–M, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016), kuris yra 682 puslapių.

Asta Leskauskaitė padėjo parengti ir *Dzūkų kalendorių 2018*, kurį išleido asociacija *Vilniaus dzūkuliai*. Čia pateikti 225 dzūkiški žodžiai ir paaiškintos jų reikšmės: atsietuvė, avynas, kerplė, kutulys, judulis, gugucis, roc, stalapalė, knyvė, mazgius, rumbė, palietė, šabaldocis, varnarugis, lapukė, šiūlycis, šabaldocis, rantauc, žibanakis ir kt. Kalbininkė dialektizmus kalendoriui rinko iš įvairių tarmėtyros darbų, nepublikuotų šaltinių ir garso įrašų. Dzūkijos etnografinis regionas yra didelis, tad kai kurie žodžiai vartojami tik paskirose vietovėse ir skaitytojams gali būti negirdėti. Kalendorius skatina pažinti ir tyrinėti šio regiono tarmę, jos įvairovę.

Parengė

Laimutė CIBULSKIENĖ

Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus bibliografe

žoles ir samanas autorius tiesiog daugiausia laiko būtent savo gerai nuo vaikystės žinomose ir todėl labai mielose gimtosiose vietose „ėjo“ paskui augalus, o vė-

Nijolė MARCINKEVIČIENĖ

Etnologė, Lietuvos nacionalinio kultūros centro Etninės kultūros skyriaus Papročių ir apeigų poskyrio vadovė, vyriausioji specialistė

kad jo surinkta medžiaga būtų atspausdinta ir žinoma visai Lietuvai. N. Marcinkevičienė kilo mintis praplėsti B. Saulėno aprašymus Lietuvių

literatūros ir tautosakos institute esama medžiaga ir dar gyvų Pavarėnio kaimo žmonių prisiminimais. Susitikusi su pirmaisiais kaimo žmonėmis – Maryte Korkutiene, Maryte Bakanavičiene, Brone Tarasevičiene bei kitais, etnologė suprato, kad pateko į ypatingą vietą. Gyventojai dar žinojo daugybę senųjų papročių, tikėjimų, pasakų ir noriai tuo dalijosi su etnologe. Broniaus Saulėno aprašai ir N. Marcinkevičienės surinkta etnografinė medžiaga sugulė į knygą „Pavarėnis“, kurią Lietuvos liaudies kultūros centras išleido 1998 metų pabaigoje. Leidinio „Pratarmėje“ N. Marcinkevičienė rašo: „Norėdama papildyti turimą medžiagą autentiškais prisiminimais apie buitį, šventes, tikėjimus, tautosaką, ne kartą lankiausi šiame kaime ir kalbėjau su seniausiais, geriausiai senus laikus (XX a. pirmuosius dešimtmečius) atsimenančiais žmonėmis... Būsiu patenkinta, jei leidinyje pateiktoji medžiaga pasitarinaus Dzūkijos ir visos Lietuvos tradicinės kultūros tyrinėjimams.“

N. Marcinkevičienė sudarė knygą „Levūnų kaimo papročiai“, kurią Lietuvos

liaudies kultūros centras išleido 2008 m. „Levūnai – išnykęs kaimas kairiajame Nemuno krante, nuo Merkinės 12 kilometrų nutolęs vakarų link. Tai buvo mažas miško kaimelis, iš kurio pasuktinė šeima išsikėlė 1974 m. Apie išnykusio kaimo gamtos grožį, žmonių darbštumą, muzikalumą, senųjų papročių puoselėjimą į visas šalis iškrikę levūniečiai pasakojo taip nuoširdžiai, kad kartą ankstyvą pavasarį po ilgų klaidžiojimų susiradau kaimavietę. Pradėjau ieškoti buvusių šio kaimo žmonių ir užrašinėti viską, ką tik išgirdavau apie šią įstabią vietovę. Susidėjo nemaža krūvelė šio kaimo išievių prisiminimų. Kilo mintis parengti šio kaimo monografiją“, – rašo knygos „Pratarmėje“ N. Marcinkevičienė.

Apie Varėnos krašto unikalius papročius, išskirtinius pateikėjęs N. Marcinkevičienė parašė ne vieną straipsnį respublikinėje spaudoje. Jie buvo spausdinami leidiniuose „Liaudies kultūra“, „Šiaurės Atėnai“ ir kt.

Etnologės parengta knyga „Metai už stalo“ (2009) supažindina skaitytoją su tradiciniais lietuvių valgiais, gaminamais per kalendorines šventes, taip pat primena švenčių papročius, susijusius su vaisėmis. N. Marcinkevičienės knygoje „Nuo grūdo iki kepalo“ (2014) apžvelgiami tradicinės lietuviškos duonos kelio ypatumai. Parašė tekstus albumui „Tarp žemės ir dangaus“ (2016). Juose – kry-

žių istorijos bei žmonių prisiminimai, užrašyti dzūkų tarme. Su kitais autoriais parengė leidinius: *Atvažiuoja Kalėdos: Advento-Kalėdų papročiai ir tautosaka* (2000), *Kupole rože: Sekminių - Joninių papročiai ir tautosaka* (2003), *Velykų Jurginių papročiai ir tautosaka* (2006), *Lietuvos etnografiniai regionai: [Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Mažoji Lietuva, Žemaitija]* (2015). „Iš lauko į namus. Laukiniai augalai tradicinėje mityboje ir buityje“. Lietuvos nacionalinis kultūros centras. V. 2016.

N. Marcinkevičienė dalyvavo kuriant vaizdines medžiagas (DVD filmus) apie tradicinę kultūrą, kuriose daug vietos skirta Varėnos krašto seniesiems papročiams. Tai: „Lietuvių kalendorinės šventės“ Vilnius, LLKC, 2004; „Lietuvių tradiciniai valgiai“ Vilnius, LLKC, 2007; „Lietuvių kalendorinės šventės“, Vilnius, LLKC, 2009; „Lietuvio namai“ Vilnius, LLKC, 2010; „Lietuvių tradicinės vestuvės“, LLKC, 2011.

Etnologė parengė patiekalų „Maciukas“, „Bulbinė stacokė“, „Šyršių medus“, „Saldzienis“, „Grikinė baba“ ir kt. aprašymus „Dzūkų kalendoriui 2018“.

Parengė

Elena GLAVICKIENĖ

Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja

Jonas Remigijus NAUJALIS

Vilniaus universiteto Gyvybės mokslų centro Biomokslų instituto Botanikos ir genetikos katedros profesorius

fakultete, 1977–1980 m. – šio fakulteto Geobotanikos katedros aspirantūroje. 1980 m. Maskvos M. V. Lomonosovo universitete apgynė Biologijos mokslų daktaro disertaciją. 1981 m. J. R. Naujalis pradėjo dirbti

Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Botanikos ir genetikos katedroje. 1988–1989 m. Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto prodekanas akademiniais reikalais. 1989 m. jam suteiktas docento pedagoginis vardas. 1994 m. išrinktas Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto dekanu, o 1999

m. pakartotinai perrinktas dekanu dar vienai kadencijai. 1996 m. Botanikos institute apgynė biologijos (botanikos) habilituoto daktaro disertaciją. 1998 m. J. R. Naujaliui suteiktas profesoriaus pedagoginis vardas.

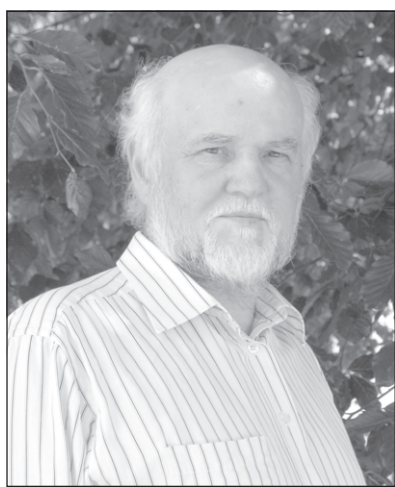
2016 metais restruktūrizavus VU Gamtos mokslų fakultetą, įkurtas Biomokslų institutas. J. R. Naujalis yra šio instituto Botanikos ir genetikos katedros profesorius. Be to, Jonas Remigijus Naujalis yra Lietuvos Mokslų akademijos tikrasis narys (botanika, 2011).

Mokslininkas Varėnos viešajai bibliotekai yra padovanojęs įdomių ir vertingų savo bei su kitais autoriais parašytų knygų: „Paskui augalus po Varėnos apy-

linkes“, „Augalų populiacinė ekologija“, „Sporiniai indučiai kaip augalų bendrijų komponentai“, „Vadovas Lietuvos kerpsamanėms pažinti“ ir kt. 2007 m. Vilniaus universiteto leidykla išleido Jono Remigijaus Naujalis knyga „Paskui augalus po Varėnos apylinkes“. Knygos „Pratarmėje“ rašoma: „Nė vieno skaitytojo neturėtų stebinti knygos pavadinime esantis Varėnos vardas, nes dauguma pasakojimuose išsamiau aprašytų ar tik paminėtų augalų tarpsta beveik visuose mūsų krašto regionuose. Šiuo atveju Varėnos vardas tiesiog nurodo, kad Varėnos I miestelyje (dabar Senoji Varėna) prieš šešiasdešimt metų gimęs pasakojimų apie medžius, krūmus,

Gimė 1954 metais Puvočių kaime. Nuo vaikystės jai buvo artimi dzūkiški papročiai. Užaugo šalia dviejų senų močiučių, girdėjo jų dainas, pasakojimus. Baigė Merkinės V. Krėvės vidurinę mokyklą. Studijavo Vilniaus universiteto istorijos fakultete. Aštuonerius metus dirbo Valstybiniame centriniame archyve. Vėliau pradėjo dirbti Lietuvos liaudies kultūros centre, Papročių ir apeigų poskyryje. Nemaža dalį savo darbinio laiko ir laisvalaikio Nijolė Marcinkevičienė skyrė etnografinės medžiagos apie kalendorinių švenčių papročius, tautosaką rinkimui. Su ekspedicijomis apvažinėta beveik visa Lietuva, vis tik daugiausia dėmesio skyrė Dzūkijos regionui. Domėjimasis senaisiais papročiais suvedė su folkloriste, ansamblio „Pucinėlis“ vadove Rūta Karvelyte. R. Karvelyte į rankas buvo patekęs Kanadoje gyvenančio Broniaus Saulėno rankraštis, pavadintas „Pavarėnio kaimo gyvenimo iškarpa“. Rankraščio autorius aprašo 1919–1937 metų Pavarėnio kaimą, įsikūrusį tuometiniame Varėnos valsčiuje. B. Saulėnas turėjo svajonę,

Jonas Remigijus Naujalis gimė 1948 m. sausio 1 d. Senojoje Varėnoje. 1965 m. baigė Varėnos I vidurinę mokyklą. 1972 m. įstojo į Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultetą studijuoti biologijos. 1974–1977 m. J. R. Naujalis studijas tęsė Maskvos M. V. Lomonosovo universiteto Biologijos